

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΓΑΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η “ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΗΧΩ,, *

(Η ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ)

ΕΙΔΥΛΛΙΑ ΤΟΥ ΣΑΛΟΝΙΟΥ

(Σαλονάκι ἀμέμπτου διακοσμῆσεως. *Ημίφως.)

ΕΚΕΙΝΗ κάθεται ἔμπρὸς εἰς τὸ πιάνο καὶ κρούει ἀμελῶς πότε καὶ πότε, μόνον μὲ τὴν δεξιάν, τὸ γνωστὸν κομμάτι ἀπὸ τὸν Robinson τοῦ Offenbach: *Veux-tu, mon bonhomme...*

ΕΚΕΙΝΟΣ: ὁρθίως πλησίον τῆς στηριγμένος μὲ τὸν ἀγκῶνα ἐπὶ τοῦ πιάνου μὲ πόξαν ρεμβώδη καὶ προαπηχολημένην. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πιάνου φωτογραφία νέου 30ετοῦς, χωρὶς κορνίζα, ἐπάνω εἰς ὀρθογώνιον *chevalet*.

—Καὶ λοιπὸν σὰς ἐπέρασε, γιατρευτήκατε;

—Ἐντελῶς δεσποινίς, καὶ τόσον ριζικῶς μάλιστα πὺν θὰ ἤμουν ὁ τελευταῖος τῶν ἀχαρίστων ἂν δὲν ἔσπευδα νὰ εὐχαριστήσω τὸν χαριτωμένον ἰατρὸν μου—περιττὴ ἢ ὑπόκλισις, κυρία μου, δὲν κάμνω κομπλιμέντα—πρὸς τὸν ὁποῖον ἄλλωστε χρεωστῶ καὶ τόσα ἄλλα μαθήματα.

—Θὰ ἐμέναιτε ἄρα γε εὐχαριστημένος ἂν καὶ ὁ ἰατρός σας ἐπρόσθετε, ἔτσι ἐν παρόδῳ, ἕνα μικρὸ μαθηματάκι εἰς τὴν πεῖραν του, τῆς ὁποίας τὴν ἔκτασιν τόσον ἤδη ἐκτιμᾶτε;

—Δὲν τὸ ξέρω. Θὰ ἐπιθυμοῦσα ἴσως νὰ ἐβεβαιώονετο περισσότερο ὅτι εἶναι εὐκόλον ν' ἀπατᾶ κανεὶς ἕνα μόνον παρὰ δύο μαζὶ (στρέφει τὰ βλέμματα πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ πιάνου φωτογραφίαν)... ποιὸς ξέρει, ἴσως καὶ περισσότερους...

—Πολὺ ὠμὴ καὶ κατὰ πρόσωπον προσβολὴ διὰ μίαν γυναῖκα, ὥστε νὰ μὴ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ πάρῃ τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸ σπουδαιότερον...

Ἔτσι συνεχίζεται ἐπὶ ἀρκετὸν ἢ κουβέντα μὲ ἐρωτικὸς διαξιφισμούς, σαυτὸ τὸν τόνο καὶ μ' αὐτὸ τὸ ὕφος ὅσο πὺ φτάνει στὴν κατακλείδα.

—ὑποθέτω ὅτι ἐτοιμάζεσθε νὰ ξαναδιορίσετε τὴν ἰδίαν συνταγὴν: «Τί νὰ κάμω; πρέπει νὰ παύσης νὰ μὲ ἀγαπᾶς».

(Τὸν παρατηρεῖ σιωπηλῶς κατὰ πρόσωπον μὲ ρεμβοὺς τοὺς ὀφθαλμούς. Μὲ βραδείαν κίνησιν τῆς χειρὸς γυρίζει πρὸς τὸν τοῖχον τὴν ἐπὶ τοῦ πιάνου φωτογραφίαν. **ΕΚΕΙΝΟΣ** ἀρπάζει ἑξαλλος τὴν χεῖρα τῆς μεταξὺ τῶν ἰδικῶν του.

—Λοιπὸν μὲ ἀγαπᾶς πάντα; Λοιπὸν μοῦ ἐπιτρέπεις νὰ σ' ἀγαπῶ;

ΕΚΕΙΝΗ κλίνει τὴν κεφαλὴν βραδείως καὶ θεατρικῶς ὀλίγον ἐπὶ τοῦ ὤμου του.)

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

—ὦ εὐτυχία μου! ἄς μὴ μὲ ζηλεύσῃ πλέον ὁ καλὸς οὐρανός... (Καταπειάννται ἢ διακριτικῶς αὐλαλα.)

Ἰ. Γρυπάρης

Καὶ νὰ συλλογίζεται κανεὶς ὅτι ἔγινε τοῦτο ἐδῶ τὸ πρᾶγμα αἰτία νὰ διαλυθεῖ ἕνας ἀρραβῶνας καὶ νὰ μνησικακεῖ μετὰ τριάντα χρόνια ἕνας ἀνθρώπος. Μὰ ὑπάρχει καὶ κάτι πῶ σπουδαῖο ἀκόμη. Μπορεῖ νᾶναι ἐτούτη ἢ γυναῖκα, ὁ μεγάλος ἔρωτας τοῦ Γρυπάρη καὶ πολὺ πιθανὸ γι αὐτὴν νὰ γράφτηκαν ὄλα ἐκεῖνα τὰ ἐξαισία ποιήματα; Ὅχι ὅμως, ὄχι! Δὲν εἶταν γι αὐτὴν. Δὲν εἶναι δυνατὸ, ἐδῶ πρόκειται γιὰ φλέρτ, ὄχι γιὰ ἀληθινὴ ἀγάπη.

Εἶχα ἀκούσει κάποτε, σὰ σὲ δνεῖρο, πὺς ὁ Γρυπάρης ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ νὰ δώσει τέλος σ' ἕναν ἔρωτα πὺ πολὺ τὸν βασάνισε. Δὲν πρόσεξα, μήτε φαντάστηκα ποτὲ ὅτι θὰ γνῶριζα τὸν ποιητὴ, οὔτε καὶ καθόλου μὲ ἐνδιέφεραν οἱ ἔρωτες.

Ὁ ἴδιος, μοῦ εἶπε πὺς ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη τρομαγμένος ἀπ' τὰ Ἀρμενικά. Δὲν εἶταν ὁ μόνος. Ἐνα κύμα προσφύγων πάλι τότε ἔφυγε ἀπὸ τὴν Τουρκία γιὰ τὴν ἡσυχὴ καὶ ἐλεύθερη Ἑλλάδα ὅπου δὲν γίνονταν τέτοιες φρικαλεότητες. Μὰ καὶ νᾶταν ἀληθινὰ ἢ πρωταρχικὴ αἰτία ὁ ἔρωτας, δὲ θὰ τὸ ὁμολογοῦσε ποτέ, καὶ μετὰ τόσα χρόνια μάλιστα. Ὅμως κάτω ἀπὸ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν περήφανη ἐγκαρτέρηση τῶν στίχων του ὑπάρχει πολὺς, πάρα πολὺς σπαραγμός.

Κι' ἔχεις τὴν παράξενη ἐντύπωση ὅτι τὸ ἀντικείμενον εἶναι τὸ ἴδιο, δὲν ἀλλάζει. Γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο πάντα πρόκειται ἔτσι σοῦ φαίνεται:

Κ' ἤρθε μὲς στῆς ἀγάπης τὸ μεθύσι
ὁ χωρισμὸς μὰ πίκρα νὰ μοῦ βάλῃ
σὰν καὶ τούτη—κι' ἀκόμα πῶ μεγάλη—
τὴ θάλασσα πὺ μᾶς ἔχει χωρῖση.

Κι' ἐνῶ δὲν εἶμαι διόλου ἀπὸ ἐκείνους πὺ πιστεύουν στὴν αἰωνιότητα τῶν αἰσθημάτων, ἐδῶ, γιὰ τὴν περίστασιν αὐτὴ, πείθομαι. Ἐχω τὴν ἐντύπωση πὺς μόνον ἔτσι, μὴ θάλασσα ἀπὸ πίκρα, κάτι πὺ τοῦ ἐπόνεσε τὰ σωθικὰ ἀνεπανόρθωτα, ἔδωσε σὸν ποιη-

τῆς «Μανταλένιας» ἐκείνη τὴν παράξενη ὄψη. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού τὸν εἶδα—στὴν Ἀκαδημία τὴν ἡμέρα πού πῆρε τὸ Ἀριστεῖο—μοῦ ἔκανε τὴν αἴσθησι ἐνός πλάσματος τελειωμένου. Σὰ νὰ ζοῦσε τὸ σῶμα μοναχά, μὰ ἐντός του ἡ ψυχὴ νάταν νεκρή.

Κατόπι, ὕστερα ἀπὸ χρόνια, σὰ γίναμε κι ἐμεῖς Ἀθηναῖοι, τὸν ἔβλεπα συχνά. Μοῦ ἔδειχνε πολλὴν εὐγένεια. Κάποια συγκίνηση, θαρρεῖς ἕνας μορφασμός, τοῦ ἐτάραζε τὴν αὐστηρὴ γαλήνη τῆς μορφῆς. «Ὅ,τι μοῦ ἔλεγε, ὅ,τι μοῦ μιλοῦσε εἶχα τὴν αἴσθησι πῶς εἶταν ἀπὸ προσπάθεια, γιὰ τοῦτο δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ ἐξοικειωθῶ μαζί του.

Καὶ ὅμως, κάποτε βέβαια, γιὰ ἄλλους στάθηκε θερμὸς καὶ ἴσως - ἴσως καὶ ἐνθουσιώδης. Δὲν ἐξηγιέται ἄλλωστε καὶ διαφορετικὰ ὁ ἀρρηκτὸς δεσμὸς του μὲ τὸν Νίκο Φαληρέα. Θὰ ὑπέθετα, πολὺ σωστά, πῶς μόνο ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ ἀγάπη, ἡ φιλία καὶ ἡ ἐκτίμησι πού ἤξερα, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Γρυπάρης μοῦ ὁμολόγησε κάποτε: Ἐγὼ ξεύρετε, μοῦ εἶπε μ' ἐκείνον τὸν πονεμένο μορφασμὸ πάντοτε, ἔχω κάψει ὅλη μου τὴν ἀλληλογραφία... Τὰ μόνια γράμματα πού κρατῶ εἶναι τοῦ Νίκου.

Καὶ τὸ παράξενο, πῶς ἐγὼ πού δὲν τὸν γνώριζα, ἀπὸ μακρὰ, εἶχα γίνει ἡ αἰτία νὰ ξανασυνδεθεῖ αὐτὴ ἡ σταματημένη τόσα χρόνια ἀλληλογραφία. Ὁ Φαληρέας τότε βρισκόταν στὸ Δερ-Ζὸρ τοῦ Εὐράτη, ἐγὼ στὸ Βόσπορο κι ὁ Γρυπάρης στὴν Ἀθήνα. Εἶχε γίνει κάποια διόλεξι γιὰ τὸν Γρυπάρη (θαρρῶ ὁ Ἄλκης Θρύλος) ὅπου εἰπώθηκε πῶς τὸ ἔργο του ἔχει μεγάλη ἐπιρροή ἀπὸ τὸν Henri de Regnier.

Τὰ ὄσα διάβασα λοιπὸν γιὰ τὴ διάλεξι τᾶγραφα στὴ Βαγδάτη καὶ τότε ὁ Φαληρέας συγκινημένος ἔπιασε κι ἔστειλε ἕνα γράμμα ἔτσι στὸ ἄπειρο, ἀλλὰ τὸ ἄπειρο στάθηκε εὐνοϊκό, βρῆκε τὸν ποιητὴ καὶ τοῦ τὸ ἔδωσε. Ἔτσι ξαναδέθηκαν αὐτοὶ οἱ δυὸ ἄνθρωποι πού κάποτε νέοι, ὁμορφοί, σύμφωνοι, μὲ τὸ μέλλον ἀνοιχτὸ καὶ ἀτέλειωτο στὴ νεανικὴ φαντασία τους, τόσο εἶχαν ἀγαπηθεῖ. Ἰδιοσυγκρασίες πῶς διαφορετικὲς δὲ θὰ γίνανε πολλὲς στὸν κόσμον, μὰ ἴσως νάταν ἀκριβῶς αὐτὸ πού τοὺς ἔνωσε. Εἶχε ὁ ἕνας ὅ,τι ἔλειπε τοῦ ἄλλουνοῦ. Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ δὲν εἶταν διόλου σοφός. Ὁ συντάκτης δὲν εἶταν διόλου διαχυτικός, μήτε εὐθυμὸς. Τὸ περιοδικὸ εἶταν ἡ ἔκφρασι τῆς φιλίας τους, ὄχι ἡ αἰτία τῆς. Αὐτὴ εἶχε ἀρχίσει πῶς πρὶν καὶ τὴν ἔκλεισε ὁ παγερὸς θάνατος.

Ὅμως ἄς ξαναγυρίσουμε πίσω, τότε πού ἐκεῖ στὸ «μπουντρούμι» τοῦ Ζιβίδη, ὅπως λέει ἡ κυρία Σπανοῦδη, μαζεύονταν οἱ ἐνθουσιώδεις νέοι γιὰ νὰ ξυπνήσουν τὴν κοιμισμένη εὐαισθησία τῆς Πόλης τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων.

Τὸ ὄνομα τῆς ἀτυχῆς διηγηματογράφου, μπαίνει στὸ ξώφυλλο πρὶν ἀπὸ τοῦ Γρυπα-

ρη. Φαίνεται πῶς ἐκείνη εἶναι πῶς γνωστὴ, ἀξία κατακυρωμένη, ὅμως παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ νοιώθει πῶς ὁ ποιητὴς εἶναι τὸ κέντρο τῆς μικρῆς συντροφιάς. Ὁ ἀξονάς της. Γύρω του στρέφονται ὄλοι. Εἶναι ὁ σοφός της, ὁ καλλιεργημένον, ὁ ἐγκυκλοπαιδικός. Ἀκόμη καὶ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ περιοδικοῦ φαίνεται πῶς περνᾷ ἀπὸ τὸ δικό του χέρι. Μὰ τὸ σπουδαῖο εἶναι πῶς ἡ συνεργασία «τῶν καλυτέρων λογίων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθηνῶν» δὲν εἶναι λόγια τοῦ ἀέρα. Ἀμέσως καταφθάνει τὸ βαρὺ πυροβολικό. Ὅλα τὰ μεγάλα ὀνόματα. Ἀργύρης Ἐφταλιώτης. Ἀλ. Πάλλης. Ψυχάρης. Κι ἐκεῖνος ὁ τρυφερός, ὁ δροσερός Πέτρος Βασιλικός, πρὶν πάει στὶς Γερμανίες καὶ μᾶς γυρίσει ἀγνώριστος, ψυχρὸς καὶ συννεφιασμένος. Θάταχε πολὺ νέος τότε καὶ πολὺ ποιητὴς, ἀληθινὰ ποιητὴς.

Εἶναι συγκινητικὴ ἡ προθυμία τῶν λογίων τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ νὰ βαστάξουν μὲ συνεργασίες τὸ περιοδικό. Ὑπάρχουν τεύχη πού τὰ γεμίζουν ὀλόκληρα, καὶ μόνο τὰ γεγονότα τῆς ἑβδομάδας, τὰ σχόλια δηλαδὴ καὶ οἱ κριτικὲς εἶναι γραμμένες ἀπὸ τὸ χέρι τῶν ἐκδοτῶν. Δὲν ξέρω ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού γράφει μὲ τὸ ψευδώνυμο πότε «Σάνκο Πάνσας» καὶ πότε «Χρονογράφος». Μὰ ὅποιος καὶ νᾶναι προσπαθεῖ νὰ κάνει πνεῦμα καὶ μαζί νὰ σερβίρει λογοτεχνικὰ νέα τῆς Γαλλίας (τοὺς κατηγορεῖ γι' αὐτὸ ὁ Ἐφταλιώτης) καὶ περιστατικὰ πολιτικά καὶ διεθνή. Ὁ Γρυπάρης ἀναλαμβάνει τὴν κριτικὴ, ποιὸς ἄλλος τάχα θάταν καταλληλότερος; κι ἀρχινᾷ ἀπὸ τὰ «Ποιήματα παλαιὰ καὶ νέα» τοῦ Ἀριστομένους Προβελεγγίου.

Μὰ τόσο λοιπὸν ἐπαναλαμβάνονται τὰ πράγματα καὶ οἱ κινήσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι σύμφωνες μὲ τὴν ἡλικία τους!

Γκρεμίζει καὶ σβύνει κι ἀρνεῖται ὁ κατοπινὸς σώφρων μεταφραστὴς τοῦ Αἰσχύλου. Μὲ πόση εὐχέρεια ἀρχίζει νὰ γκρεμίζει ἀκόμη καὶ τὶς τρεῖς ἀράδες τοὺς στίχους πού ἔχει γιὰ πρόλογο ἢ συλλογὴ τῶν 400 σελίδων:

«Θὰ ζητήσωμεν νὰ διαβάσωμεν «τὰ λόγια τ' ἀγραφα πού ψιθυρίζουν ἀναμυσσὰ» στοὺς στίχους τοῦ κ. Προβελεγγίου. Ἴσως ὁ τίτλος κριτικῆ τοῦ ἀρθροῦ μας εἶναι εὐρύτερος τῶν προθέσεών μας, ἀλλ' ἀφότον διαμάχονται αἱ δύο σχολαὶ αὐτῆς, ἡ ἀντικειμενικὴ καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ, τὸ ὄνομα κατήντησεν ἀρκετὰ γενικόν, ὥστε νὰ μὴν ἀφίγη ἀδικαιολόγητον καμμίαν ἀξίωσιν. Διότι ἐπιτέλους τί ἀπαιτεῖται; Κάποια ἔμφυτος προδιάθεσις ἢ φιλοκαλία, ὀλίγον εὐρύτερα γνώσις τῆς ἱστορίας τῆς ποιήσεως, καὶ ἐπὶ πᾶσιν καὶ μικρὰ πρακτικὴ τῆς στιχογραφίας: θέλω δηλαδὴ ἡ γραφίς τοῦ κριτικοῦ νὰ ἐδοκιμάσθῃ ὀλίγον καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν στίχων, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἄλλοι μὲ χίλια δύο παραδείγματα θὰ τὸ ἀπεδείκνυον ὄχι ἀπαραίτητον. Αὐτὰ τὰ ἐφόδια μᾶς ἀρκοῦν ἐμᾶς διὰ νὰ προβῶμεν».

Καὶ προβαίνει ὁ νεαρὸς ἀκριβῶς ὅπως

προβαίνουν καὶ οἱ νεαροὶ σήμερα καὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ προβαίνουν πάντοτε. Ἀσπλαχνα καὶ ἀνελέητα σὲ τρεῖς πυκνοτυπωμένες στήλες χτυπᾶ καὶ ἀποδεικνύει πῶς ὁ Προβελέγγιος εἶναι παλιός, δὲν ἔχει τὸ αἶσθημα τῆς γλώσσας, «ἐσταδιοδρομεῖ παραπλεύρως τοῦ Βασιλειάδου, Παπαρηγοπούλου καὶ Βλάχου, ὅπως συναγωνίζεται σήμερον παρά τὸν Δροσίνην καὶ Παλαμᾶν».

Καὶ συνεχίζεται ἡ κριτικὴ σὲ τόνο προσβλητικῷ — ὅπως καὶ τῶν σημερινῶν — καὶ μόνο νὰ γελάσει, λέει, ὀρθῶς κοφτὰ κανεῖς μπορεῖ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ πού τόλμησαν μερικοὶ πῶς τάχα ὁ Προβελέγγιος εἶναι ὁ καλύτερος τῶν ἐπιζώντων συναδέλφων του.

Ὡ καὶ νὰ μποροῦσα νὰ τῆ μετέφερα ὀλόκληρη τὴν ἄρνηση αὐτῆ, πού ρίχνει ἕναν ποιητὴ φτασμένο καὶ ἀναγνωρισμένο ἀπὸ τὸ βᾶθρο του γιὰ ν' ἀνεβάσει τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Δροσίνην πού ἀνεβαίνουν στὸ στερέωμα, φρέσκοι καὶ νέοι τότε. Κάτω οἱ παλιοὶ! κραυγάζει ὀλόκληρο τὸ πολύστηλο ἄρθρο, πού εἶναι γραμμένο μὲ τέχνη καὶ μὲ πάθος.

«Ἴσως ἔχομεν ἄδικον — τελειώνει ἐπιτέλους — νὰ παιτῶμεν περισσοῦτα ἀπ' ὅσα μᾶς προσφέρονται: ἀλλὰ μᾶς παρηγορεῖ ἡ βεβαιότης διὸ δὲν θὰ εἶναι τόσο ἀπαιτητικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἐκ μέρους τοῦ ποιητοῦ δύναται νὰ μ' ἀποκριθῶσιν ὅπως κάποιο πρόσωπο τοῦ Χάυνε «Ἄλλοι ποιηταὶ ἔχουσι πνεῦμα, ἄλλοι τὴν φαντασίαν, ἄλλοι τὸ πάθος: ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἀρετὴν. Ἴδού τὸ καλὸν μας».

«Μάλιστα, ἔχει ὁ κ. Προβελέγγιος τὴν ἀρετὴν τῆς μετριότητος».

Μάλιστα, ἀλλὰ πόσο νὰ μάτωσε ἡ καρδιά τοῦ γέρο Προβελέγγιου. Πόσο νὰ πειράχτηκε ἀπὸ τὴν ἀσέβεια τῶν νέων. Καὶ πῶς τώρα νὰ μὴ θυμηθεῖ κανεῖς πῶς πολλὰ χρόνια κατόπι ἕνας νέος, τὸ ἴδιο ἀσεβής, ἔγραψε πῶς οἱ «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες» κάμνουν τὴν ἐντύπωση «ντενεκεδένιας ἀντίκας». Εἶναι δυνατό νὰ μὴν πειράχτηκε ὁ ποιητὴς τοὺς ὅσο κι ἂν πίστευε πῶς εἶταν ἄδικη ἡ κατηγορία! Νὰ σκέφθηκε ἄραγε πόσο πικρὸ εἶναι νὰ σοῦ ἀρνοῦνται τὴν προσπάθεια καὶ νὰ θυμῆθηκε διὸ κι ἐκεῖνος κάποτε εἶχε κάνει ἀκριβῶς τὸ ἴδιο σὲ κάποιον ἄλλον!

Ὅμως τὸ περιοδικὸ γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦμε προκόβει ἀπὸ συντάκτες καὶ συνεργάτες καὶ πλαταίνει τὰ ἐνδιαφέροντά του. Νὰ τὴν τώρα καὶ κάποια «Λύρα» μὲ ἄρθρα περὶ μουσικῆς. Μιλεῖ καὶ ἀναλύει τὰ «Τραγούδια χωρὶς λόγια» τοῦ Μέντελσον καὶ συνεχίζει τὴν συνεργασία τῆς πάντα μὲ τὸ ἴδιο ψευδώνυμο. Ἀλλὰ παρέκει νὰ κάποια περιγραφή — σὲ λυρικὴ καθαρεύουσα — τοῦ νεκροταφείου Ἀθηνῶν, μὲ τὴν σεμνὴ καὶ ἀχρωμὴ ὑπογραφή: Σ. Ἰωαννίδου. Ὅμως λιγάκι συλλογιέμαι καὶ αὐτὸ τὸ Σίγμα μεταμορφώνεται σὲ «Σοφία» καὶ τὸ Ἰωαννίδου βρίσκω πῶς εἶναι τὸ πατρικὸ τῆς γνωστῆς κ. Σοφίας Σπανοῦδη. Ἔτσι ἐνώνονται ἡ «Λύρα» καὶ τὸ «Σίγμα» καὶ γίνονται ἕνα πρόσωπο. Ἀπὸ τότε λοιπὸν ἄρχισε ἡ κ. Σπα-

νούδη τις μουσικὴς τῆς κριτικῆς πού κρατᾶν ἴσαμε σήμερα! Καὶ ποιὸς νὰ τῆς τῶλεγε ὅταν ἀνέβαινε φοβισμένη τὴ σκάλα γιὰ νὰ δώσει τὴν συνεργασία τῆς κρυφᾶ, μὴν δεῖ κανεῖς πῶς γνωρίζεται μ' αὐτοὺς τοὺς «ἀθλίους καταστροφεῖς τῆς γλώσσας», διὸ ἐπὶ τόσα χρόνια δὲν θὰ κάμνει τίποτε ἄλλο παρά νὰ γράφει. Ἄν εἶτανε δυνατό νὰ μαζευτοῦν τὰ ἄρθρα, οἱ ἐντυπώσεις, οἱ μελέτες, οἱ κριτικὲς πού ἔγραψε τὸ στιβαρὸ χέρι τῆς θᾶχε σχηματιστεῖ ἕνα βουνὸ ἴσαμε τὸ Λυκαβηττὸ ψηλὸ. Ὅμως κι ἂν δὲ μαζευτεῖ ποτέ τὸ ὑλικὸ μέρος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας πού ἔδωσε ἡ μοναδικὴ αὐτῆ γυναίκα, τὸ ἠθικὸ του ψήλωμα θὰ μείνει παντοτεινὸ. Κανένας ἄλλος δὲν ἀγάπησε, δὲν ἀνέδειξε καὶ δὲν ὑπερέτησε τὴ μουσικὴ στὴν Ἑλλάδα ὅσο ἡ κ. Σοφία Σπανοῦδη. Κατάντησε τὸ ὄνομά τῆς πιά νὰ σημαίνει: μουσικὴ. Ἡ ἀναγνώριση ἀπὸ μέρους τῆς νὰ σημαίνει ἐπιτυχία. Ὁ ἔπαινός τῆς εἶναι τὸ πιὸ πολυτιμὸ δίπλωμα. Ὅμως ἀπὸ τότε, μ' ὅλη τὴ νεανικὴ ἀστάθεια τοῦ γραψίματος, αἰσθάνεται κανεῖς τὴ μουσικὴ μὀρφωσὴ τῆς σίγουρη. Σὲ προετοιμάζει γιὰ τὴν κατοπινὴ πληρότητα.

Στὸ ἀναμεταξὺ βρέχει σονέττα στὶς σελίδες τῆς «Φιλολογικῆς Ἠχῶς». Εἶναι ἡ μόδα πού λάνσαρε ὁ Γρυπάρης ἢ ὁ Γρυπάρης ἀκολουθεῖ κι αὐτὸς τὴ μόδα πού κατακύρωσε ὁ Ἐρεντιᾶ; Μᾶλλον τὸ δεύτερο. Σονέττο λοιπὸν στέλνει κι ὁ Γιάννης Καμβύσης, Σονέττο κι ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης, κι ὁ Πέτρος Ζητουριάτης καὶ χίλιοι δυὸ ἀγνωστοί. Ὅμως καὶ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, παρ' ὅλη τὴν προπαγάνδα πού κάμνει μὲ πάθος ἡ Ἀθηναϊκὴ καὶ ἡ ἐξωελλαδικὴ συνεργασία, δὲ λύθηκε. Ἡ ἴδια ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου σὲνα ἀνοικτὸ γράμμα τῆς πρὸς κάποιαν «ἀγνωστον σεβαστὴν φίλην» δὲν μπορεῖ νὰ πάρει μιὰ θέση, διστάζει, δὲν εἶναι σίγουρη. «Κηρύττισθε πολὺ δικαίως ὑπὲρ τῆς καθαρευούσης διότι δὲν εἶσθε ἡ ναγκασμένη μὲ τὴν ἀνεπαρκῆ αὐτὴν τεχνητὴν γλῶσσαν νὰ περιγράψετε σκηνὰς τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ὅσοι ἀπεπειράθησαν νὰ γράψουν τὰ ἔργα τοὺς δὲν ἔζησαν. Τὰ ἐφόνευσε ἡ ἀνεπάρκεια τῆς γλώσσας καὶ τὸ ἐπιτηδευμένον ὕφος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξάπαντος ἔπρεπε νὰ ἐκπέσουν. Ἡ πομπώδης καθαρευούσα εἶναι γλῶσσα μεταβατικὴ. Ἀὔριον θὰ φουρήσῃ ἕνα ἀεράκι καὶ θὰ σαρώσῃ τὸ δέν, τὸ θά, τὸ ἀναλυμένον ἀπαρέμφατον καὶ ἡ γλῶσσα αὐτὴ θὰ μείνει γλωσσολογικὸν μνημεῖον τῶν ἡμερῶν μας.

Τώρα πιθανὸν καὶ ἡ δημώδης νὰ εἶναι μεταβατικὴ, τώρα δὲν εἶμπορῶ νὰ παραδεχθῶ διὸ ἐλήθη τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Μεταξὺ δύο μεταβατικῶν γλωσσῶν ποῖα πρέπει νὰ προτιμηθεῖ διὰ φιλολογικὰ ἔργα; Ἡ γλῶσσα τοῦ διδασκάλου ἢ τῆς καλῆς μητρὸς;»

Πόσο μᾶς κάμνουν νὰ θυμόμαστε τὰ λόγια αὐτὰ ἐκεῖνο τὸ παιγνίδι πού μᾶς διασκέδαζε παιδιά! Τὴν τυφλομύγα μου φέρανε στὸ νοῦ οἱ ταλαντεύσεις τῆς μορφω-

μένης καὶ προικισμένης διηγηματογράφου. Μὲ τὰ μάτια δεμένα—ὅπως στὸ παιγνίδι—ἀπλώνει νὰ συλλάβει τὴν ἀλήθεια, τὴ φτάνει, κι ἀντὶ νὰ τὴν ἀρπάξει παρὰ τρίχα τὴν παρατᾶ. Αἰσθάνεται πὼς μὲ τὴν καθαρεύουσα, τὴν φκιαστὴ γλῶσσα, τέχνη ζωντανὴ δὲ γίνεται. Πλησιάζει ἀπολύτως τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὅμως ἐκεῖ ποῦ λές πὼς μπῆκε στὸ νόημα τῆς προσπάθειας νᾶσου καὶ βλέπεις νὰ τὴν παρατᾶ καὶ νὰ ξεμακραίνει. Ἀντὶ νὰ πεῖ ἡ δημῶδης εἶναι ἀκόμη ἀπλαστή, σοῦ λέει «μεταβατικὴ». Καὶ τὸ χειρότερο, ποῦ ρωτιέται ποιά ἀπὸ τίς δύο γλῶσσες θὰ ἐπικρατήσει!

Ὅμως ὅταν βλέπει κανεὶς τίς δυσκολίες καὶ τίς ἀμφιβολίες αὐτὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες πέρασαν οἱ πρωτοπόροι τῆς δημοτικῆς, νιώθει πόσο οἱ νέοι σήμερα εἶναι γλυτωμένοι καὶ βαδίζουν σὲ ἀνοιχτὴ, στρωμένη λεωφόρο. Ἄλλοι ἀμφέβαλλαν, κόπιασαν, θυσιάστηκαν καὶ ἐτοίμασαν τὴν ὁδὸ καὶ τὴν πλατεῖα πύλη ἀπὸ τὴν ὁποία μπαίνουν ἐλεύθερα οἱ ἐκλεκτοί.

Καὶ νομίζω τώρα πὼς ἡ τελευταία φράση τῆς ἀνοιχτῆς ἐπιστολῆς ἠχεῖ προφητικὴ καὶ παράξενα λυπητερὴ στ' ἄφτιά μας:

«Τὰ σημερινὰ ἔργα, τὰ ἀγριολούλουδα μὲ τὸ ἰδιόζον ἄρωμα, θὰ εἶναι ἡ βᾶσις ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ ὄλον ζήτημα θὰ τεθῆ».

Ἔγιναν ἀσφαλῶς τὰ τοτινὰ ἔργα ὁ «τάπης» τῶν σημερινῶν, μὲ τὴ διαφορά πὼς ὁ χρόνος ἀσπλαχνος ἔσβυσε τὸ χρῶμα καὶ τὸ ἄρωμα τῶν ἀγριολούλουδων. Δὲν ἄφησε παρὰ τὴ συγκινημένη ἀναγνώρισή μας καὶ τὴ μελαγχολία πῶχουν ὅλα τὰ παλιωμένα πράγματα.

Ὅμως νὰ πάλι ἄλλο «Ἀνοιχτὸ Γράμμα» ἀπὸ τὸν Ψυχάρη πρὸς τὴν ἴδια. Τῆς γράφει μὲ σέβας σπάνιο γιὰ τὸν ἀλαζόνα Ψυχάρη καὶ μὲ μεγάλη ἐκτίμηση. Ἄκουσε, ἐκεῖ ποῦ βρίσκεται στὸ Παρίσι, πὼς ἡ Ἀλεξάνδρα λογάριαζε νὰ ἐκδώσει περιοδικὸ γιὰ Κυρίες καὶ τὴν προτρέπει καὶ τῆς δίνει κουράγιο. Πόση θερμότητα καὶ ζωντάνια ἔχει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, πὼς ξεχωρίζει ἡ μεγαλοφυΐα του! Γιατὶ μόνο ὅταν τὸν τοποθετήσουμε στὸν καιρὸ ποῦ πολέμησε νιώθουμε τὸ ἀνάστημά του καὶ θαυμάζουμε, ὅσο πρέπει, τὴ φλογερὴ πίστη του.

Τῆς λέει λόγια σωστά, λόγια θερμά, ἐγκάρδια καὶ σοφά. «Πρέπει νᾶχουμε στὴν προσπάθειά μας, μαζί μας, τίς γυναῖκες

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΝΑΤΣΙΟΣ

ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

καὶ τὰ παιδιά. Ὁ δρόμος μας θάναί ἐρημος καὶ σκοτεινός ὅσο δὲ μᾶς ἀκολουθήσουν οἱ γυναῖκες, ἢ στράτα μας μὲ τὴ λαλιά σας θά ζωντανέψει. Ἀμα μιά μεγάλη γυναικεία ψυχὴ καταλάβει τοὺς θησαυροὺς ποὺ κρύφτει στὰ σπλάχνα τοῦ ὁ λαός, ἅμα μιά γενναία καρδιά, ἕνας νοῦς ἀγαπήσει τὴν ἰδέα ποὺ μᾶς σπρώχνει, τέλειωσε καὶ μᾶς φτάνει. Εἶναι δική μας ἡ νίκη».

Καὶ ἐνῶ ἀρχίζει μαυτὰ τὰ σωστά, καὶ ἀκόμη σήμερα ὄχι ξεπερασμένα λόγια, ξαναγυρίζει στὸν καὶ μὸ ποὺ τὸν τυραννᾷ. Στὸ σύστημα. Στὴ γραμματικὴ. Τὴν ὑποταγὴ σὲ κανόνες. Νὰ μὴ νομίζει ὁ καθεὶς πὼς τὰ ὠραία λόγια εἶναι οὐρανοκατέβητα καὶ φτάνει νᾶχει ἔμπνευση ποιητικὴ γιὰ νὰ γράφει καλά. Καὶ γιὰ νὰ τις ἀποδείξει σωστὲς τις ἰδέες τοῦ ἐπιστρατεύει μεγάλα ὀνόματα, καὶ Victor Hugo καὶ Lesconte de Lisle «ποὺ τὸν ἔλιανε οσιμὸς σὰν ἄκουε κανένα ποιητᾶκο νὰ καταφρονῇ τὴ γραμματικὴ».

Ὑστερα τὰ βάζει μὲ τὸν Παλαμᾶ ποῦχε, λέει, βασιλεύσει μὲ τὴ γραμματικὴ καὶ γιὰ τοῦτο γράφει μιά γλῶσσα ποὺ κι ὁ ἴδιος ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος, ἂν ξαναζοῦσε, δὲ θά μπορούσε νὰ ξεδιαλύνει τί εἶδος γραμματικὴ βρίσκεται στὴ γλῶσσα τοῦ Παλαμᾶ.

Ὅμως δὲν μπορεῖ παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ μὴν παραδεχτεῖ ὅτι «ὁ φίλος μου ὁ Παλαμᾶς νοιώθει ἀπὸ τέχνη, νοιώθει ἀπὸ γραμματικὴ. Τὸ καλύτερό του διήγημα, ὁ «Θάνατος Παλληκαριοῦ», δὲν εἶναι παραγεμισμένο ἀπὸ δασκαλισμοὺς καὶ νομίζω πὼς ὅσα ἔγραψε κατόπι δὲν ἔχουνε τὴν ἴδια ἀξία».

Μὰ πάλι τὰ βάζει μὲ τὸ φίλο τοῦ τὸν Παλαμᾶ ποὺ εἶπε πὼς ἡ καθαρεύουσα εἶναι μιά «πραγματικότης» καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἀποφύγουμε ἀφοῦ ὑπάρχει.

Μιά ὁμως καὶ βρισκόμαστε στὸν ἀστερισμὸ — ὅπως θᾶλεγε ὁ κ. I. M. Παναγιωτόπουλος — τῶν Ἀνοιχτῶν Γραμμάτων, ἃς ἀναφέρουμε κι ἕνα ἐπίσης σημαντικό.

Αὐτὸ φθάνει ἀπὸ τὸν Γρ. Ξενόπουλο καὶ ἀπευθύνεται στὸ Γρυπάρη. Περιλαμβάνει μιά κριτικὴ γιὰ ἕνα διήγημα μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Δυστυχημένη», Ἡπειρωτικὰ Διηγήματα. Ὑπογραφή Ἀπ. Ἐξαρχος.

Ἀπὸ τὴν κ. Σ. Σπανοῦδη ἔμαθα πὼς ὁ κ. Ἐξαρχος εἶταν γιατρός. Δὲν ἔτυχε ποτὲ νὰ τὸν συναντήσω σὲ ἄλλο περιοδικό. Μόνο στὸν «Νουμᾶ» τοῦ 1905 ἀρ. 137 ξανάδα ἀναδημοσιευμένο τὸ ἴδιο λαμπρὸ διήγημα. Τώρα εὐχομαί νὰ τὸ πάρουν ἀπόφαση τὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ μας καὶ ἰδίως ἡ «Νέα Ἐστία», ποὺ εἶναι τὸ εὐαγγέλιο τῆς νέας γενεᾶς, καὶ νὰ ἀφιερῶσει μερικὲς σελίδες τῆς γιὰ ἀναδημοσιεύσεις. Μακρὺ κατάλογο κρατᾷ ἡ μνήμη μου καὶ τὸν προτείνω νὰ τὸν συλλογιστεῖ, γιὰτὶ εἶμαι βέβαιη ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς νέους ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν τέχνη τοῦ λόγου δὲν ξέρει ἀρκετὰ τὴν προῖστορία του. Ποιὸς διάβασε τοὺς «Πειρατὰς τῆς Γραμβούσης» τοῦ Ράδου; Τὸ «Ἐν μικρὸν λάθος» τοῦ Πολυλά, ποὺ στὸ θάνατό του ὁ

Γρυπάρης εἶχε τὴν ἐλευθεροφροσύνη νὰ ἀναδημοσιέψει στὴν «Ἠχώ» γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸν Πολυλά οἱ ἀναγνώστες τῆς; Καὶ κείνο τὸ ποιητικὸ, τὸ φτερωτὸ ἀριστοῦργημα αἰσθήματος καὶ ὕφους τοῦ Ἀλέξανδρου Μωραϊτίδη «Μὲ τὰ πανιά»; Καὶ τὸ γνωστότερο βέβαια «Ἀμάρτημα τῆς μητρός μου» τοῦ Βιζυηνοῦ ποὺ πάλι ἀμφιβάλλω ἂν τῶχουν διαβάσει οἱ νέοι μας!

Ὅμως τώρα ξαναγυρίζω στὴ «Δυστυχημένη» γιὰτὶ γι' αὐτὴν γράφει τὸ ἀνοιχτὸ γράμμα ὁ ὀξυδερκής καὶ ἀνοιχτόμυαλος Ξενόπουλος:

«Εἶμαι κατενθουσιασμένος, γράφει, νὰ ἕνας καινούριος συγγραφεὺς ἀξίος τοῦ ὀνόματος. Σήμερα λίγοι γράφουν σὰν αὐτόν. Ἡ γλῶσσα του εἶναι γλυκεῖα καὶ ἀρμονικὴ, πρᾶγμα δύσκολον γιὰ τόσο ἄγνη ρωμαϊκὴ πεζογραφία. Θὰ μοῦ πῆς ὅτι εἶναι ἰδιωματικὴ ἠπειρωτικὴ. Τὸ ξέρω, ἀλλὰ εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ὑπὲρ τοῦ συγγραφέως τὸ δι' ἔτυχε νὰ εἶναι ἠπειρωτῆς».

Συνεχίζει ὁ Ξενόπουλος ἐξηγῶντας τις πεποιθήσεις τοῦ σχετικὰ μὲ τὸ δρόμο τῆς δημοτικῆς. Πιστεύει πὼς τὸ στημόνι τῆς μελλοντικῆς δημοτικῆς θάναί ἡ ἠπειρωτικὴ μπλεγμένη μὲ τὸ ὑφάδι τοῦ τόπου ὅπου κατὰγεται ὁ καθένας. «Ὁ ἀπόστολος ποὺ θά μᾶς δώσῃ—λέει—τέλειον πρότυπον ρωμαϊκῆς πεζογραφίας θά εἶναι ἠπειρωτῆς. Τώρα, διόλον δύσκολον νὰ λέγεται: Ἀπόστολος Ἐξαρχος. Τὸ δυνατόν του ὕψος ὑπόσχεται πολλὰ».

Δὲ γελάστηκε, ἀπὸ τὴ μιά μεριά, τὸ κριτικὸ ἔνστικτο τοῦ Ξενόπουλου, κι ἂν ὁ Ἀπ. Ἐξαρχος δὲν ἔδωσε «τὸ τέλειον πρότυπον τῆς ρωμαϊκῆς πεζογραφίας» γιὰτὶ δὲν ξανάγραψε, ὁμως ἔδωσε τὴν ἀθανασία στὴ «Δυστυχημένη» του. Αὐτὴ, καὶ μόνο αὐτὴ, εἶναι τὸ μοναδικὸ πεζὸ κείμενο τοῦ περιοδικοῦ ποὺ βγήκε πρὶν πενήντα πέντε χρόνια γιὰ νὰ χτυπήσει τὴν πρόληψη τῆς καθαρεύουσας. Οὔτε τῶν μεγάλων τιτλούχων καὶ δασκάλων τοῦ δημοτικισμοῦ τὰ πεζά, οὔτε κανενὸς ἄλλου μένει τίποτε ποὺ νᾶχει ἀξία πέραν τῆς ἱστορικῆς. Μονάχα ἐκείνη ἡ κυρὰ Θύμια, ἡ βασανισμένη ἠπειρωτίσση τοῦ Ἐξαρχοῦ, καὶ ὁ Μῆτρος κι' ἡ κυρὰ Θανάσaina ζοῦν ζωὴ αὐτοτελεῖ, δική τους, ὅπως τὰ ζωντανὰ πλάσματα, ποὺ δὲν σώζονται ἀπὸ χρονολογίες καὶ ἐποχές. Δὲ χρειάζονται στηρίγματα.

Ἄν ὁμως λέμε αὐτὰ γιὰ τὸν πεζὸ λόγο τῆς «Ἠχῶς», δὲ θά ποῦμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν ποιητικὸ. Στὴν ποίηση, τὸ περιοδικὸ μᾶς πρωτοπαρουσιάζει ὀνόματα ποὺ γίναν ἀργότερα θεμέλια τῆς λογοτεχνίας μας καὶ ἔδειξαν ἀπὸ τὸ πρῶτο τους φανέρωμα τὴν ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασίαν τους.

Ἐδῶ, σὲ τούτες τις σελίδες παρουσιάζεται ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης, ὁ συγγραφεὺς ποὺ τὸνομά του εἶναι ἐνωμένο μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ποίησης στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὰ «Θανάσιμά» του δημοσιεύεται ποίημα μὲ πρόλογο τοῦ Γρυπάρη ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ ποιητῆς εἶναι ἄγνωστος ἀλλὰ νεώτατος.

«ἀλλ' ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἔργου του θὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς». Καὶ πῶς νὰ μὴν ἐπισύρουν τὴν προσοχὴ στίχοι ὅπως ἐτοῦτοι:

*Στὴν πένθιμη αὐγὴ τοῦ νοῦ μου
περᾶς σὰν ἄστρο φλογισμένο
καὶ στὰ φτερὰ τοῦ λογισμοῦ μου
φυσᾶς ἀγέρα κολασμένο.*

Δύναμη καὶ πνοὴ κρύβει τὸ τετράστιχο πού πῆρα ἀπὸ ὀλόκληρο μακρὸ ποίημα. Μὰ καὶ σὲ ὄλα τὰ «Θανάσιμα» πού ἐκδίδονται σὲ λίγο καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα γράφει κριτικὴ μεγάλη καὶ διεξοδική ὁ Γρυπάρης, πάλι, συναντοῦμε ἀληθινὴ, γνήσια ποίηση.

Μὲ θαυμασμό μιλεῖ γι' αὐτὴ τὴ συλλογὴ τοῦ νεαρωτάτου — ἐπιμένει στὴν ἡλικία — ποιητῆ καὶ τὴν ἀναλύει μὲ σοφία καὶ ἀγάπη: «Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὰ «Θανάσιμα» εἶναι ποιητῆς καὶ πρῶτα πρῶτα ἄνευ ἄλλου, μὴ ἐπιβάλλεται νὰ τονίσω αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, νὰ τὸ θεωρήσω ὡς κάτι τι δεδομένον, ἂν καὶ δὲν ἀγνοῶ ὅτι ἡ φύσις τοῦ τίτλου αὐτοῦ εἶναι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀόριστος.

Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερά του ποιήματα ὁ Σημηριώτης ἐπιγράφει ὡς μῦθος τὸ μεγάλο ἐκείνο ῥῆμα: Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ! Θὰ ἤθελα τὴν ῥῆσιν αὐτὴν νὰ τὴν ἐβλεπα ἐπὶ κεφαλῆς ὀλοκλήρου τοῦ βιβλίου του καὶ τότε, μὲ τὸν ἐξ ἴσου σημαντικὸν τίτλον του «Θανάσιμα», θὰ εἶχομεν ὅ,τι μᾶς ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἔργον τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ».

Μὰ καὶ τώρα, ἐδῶ, ὕστερα ἀπὸ χιλιάδες χιλιάδων στίχους πού παρουσίασε ἡ ἑλληνικὴ λυρική ποίηση, τὰ «Θανάσιμα» τοῦ νεαροῦ Σημηριώτη ἐκπλήττουν. Καὶ γοητεύουν. Ἀκόμη, μάλιστα, μπορεῖ νὰ πεί κανεὶς πῶς αὐτὲς οἱ δύο πρῶτες συλλογές, «Θανάσιμα» καὶ «Μαῦρα Κρίνα», εἶναι οἱ σημαντικώτερες τοῦ συγγραφέα. Σ' αὐτὲς δίνει μεμιᾶς μαζεμένο ὄλο τὸ ποσὸν τῆς ποιητικῆς οὐσίας (ρωμαντικὴ οὐσία) πού διαθέτει ὁ Σημηριώτης.

Ὑστερα, μὲ τὰ χρόνια, μόνο τὴν ἐπεξεργάστηκε, μόνο τὴν πλάταινε τὴν προσφορὰ του, ὅμως δὲν τὴν «προήγαγε» ὅπως θάλεγε ἕνας καθαρευουσιάνος.

Νέος εἶναι ὁ τρόπος πού ἀτενίζει τὸν κόσμο ὁ Σημηριώτης, καὶ μὲ νέο τρόπο τὸν ἐκφράζει. Ὑπάρχει πολλὴ ρητορικὴ περιττή, ὅμως ἀπὸ μέσα τῆς ξεπηδοῦν στίχοι μὲ εἰλικρίνεια, παλμό, χρῶμα καὶ ρυθμικὴ ἠχηρότητα. Στὶς τελευταῖες τοῦ συλλογῆς ὑπάρχουν ἀτροφημένες μᾶλλον οἱ ἀρχικὲς τοῦ ἰδιότητες. Ἡ ἐπιθυμία ἴσως, ὄλων τῶν μεγάλων στὴν ἡλικία, νὰ μὴ φαντάζουν ἀρχαῖκοι ἢ καθυστερημένοι τὸν ἔκαμε νὰ μεταχειριστεῖ μιὰ ξένη τοῦ σκοτεινότητος πού δὲν κρύβει ὅμως κανένα βάθος. Ἐπιπλέον θέλησε νὰ δουλέψῃ καὶ μὲ ἐλεύθερο στίχο, τοῦ ὁποῖου ὅμως δὲν εὑρίσκει τὴν ἀνάγκη μέσα του. Δὲν τὸν αἰσθάνοταν.

Δὲν εἶμαι ἡ ἀρμόδια, μήτε βγάζω φετβάδες, οὔτε καὶ τοὺς ἀγαπῶ, ὅμως αὐτὰ αἰσθάνομαι. Σὲ κάθε συλλογὴ πού μου πρόσφερε ὁ ἀγαπητός, ὁ καλὸς φίλος, ἐνιωθα ὅτι δὲν ἔφταναν στὰ χεῖλη μου τὰ λόγια πού θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀκούσει ἀπὸμένα. Γιατὶ κανένα νεώτερο βιβλίο του δὲ μου φαινόταν νὰ ξεπερνᾶ ἐκεῖνα τὰ ἀρχικὰ πού βρίσκονται στὴν κατοχὴ μου ἀπὸ τὴν κληρονομία πού ἀνάφερα στὴν ἀρχή.

Εἶναι σὲ καλὸ χαρτί καὶ τὰ δύο καὶ μὲ ἀφιέρωση στὸν Ν. Φαληρέα. Συλλογιέμαι πῶς ὁποῖος κληρονομήσει τὰ δικά μου βιβλία (κάποιος, ἴσως, πού δὲν ἔχει ἀκόμη γεννηθεῖ) θὰ ἀπορήσει ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση τοῦ ποιητῆ. «Μέσα στὸ λεωφορεῖο γιὰ τὴ Νέα Σμύρνη», γράφει στὸ βιβλίο του «Ὀνειρῶν Ἰσχυιοί» καὶ κατόπι προσθέτει: «Τρέμει τὸ χέρι μου».

Ὑστερα ὅταν μου πρόσφερε τὴν τελευταία συλλογὴ μὲ τὸν τόσο προφητικὸ καὶ ἐκφραστικὸ τίτλο τῆς «Ὅσο φέγγει», κάθε φορὰ πού μὲ συναντοῦσε, ρωτοῦσε μὲ μιὰ παιδικὴ ἀφέλεια ἂν τὴν διάβασα. Δὲν ἔμοιασε ποτέ μεγάλος, μήτε πῆρε πόζα, μήτε εἶχε ἐκεῖνο τὸ τελειωμένο τῶν ἡλικιωμένων ἀνθρώπων πού σὲ κοιτᾶνε καὶ νιώθεις τὸ βλέμμα ν'ἀρχεται ἀπὸ ἄλλη ζωὴ.

*Μὲ εἶδεν ἡ γῆ παιδί· μὲ βλέπει γέρο,
ὅμως γιὰ τίς γυμνὲς ψυχές, φιλόξενες πολλές
στὰ οὐράνιά Σου εἶναι ἐκεῖ μονές,
κι' ἀθάνατος πῶς εἶμαι, Κύριε, ξέρω.*

Ἐμεῖς βέβαια δὲν τὸν εἶδαμε παιδί, ἀλλὰ μποροῦμε νὰ τὸ βεβαιώσουμε πῶς δὲν τὸν εἶδαμε καὶ γέρο. Ποτὲ - ποτὲ δὲν ἔδινε τὸ αἶσθημα τοῦ γῆρατος, τόσοσ εἶταν ὁ νεανικὸς ἐνθουσιασμός του, τόσοσ ἡ συγκίνησή του, ἰδίως πρὸς τίς γυναῖκες. Εἶταν λάτρης τῶν γυναικῶν, λάτρης τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ καλοῦ ὅπου κι ἂν τῶβρισκε. Γιὰ νὰ πέθανε, οὔτε πῶς τὸ βάζει ὁ νοῦς μου, οὔτε καὶ τὸ παραδέχεται. Μήτε καὶ πῆρα εἶδηση τῆ θᾶνή του νὰ τοῦ πάγω δυὸ λουλούδια. Οὔτε ἄκουσα καν ὅτι εἶναι ἄρρωστος. Θὰ τὸν θυμοῦμαι, στὴν τελευταία συντροφιά πού βρεθήκαμε μαζί, στὸ σπίτι τοῦ συγγραφέα Παύλου Φλώρου, νὰ μᾶς λέει ποιήματα. Στὴν ἀρχὴ εἶχε ἀρνηθεῖ, ἔτσι ἀπὸ νάζι, ὅταν κάποιος πρότεινε νὰ ψάξουμε τίς τσέπες του. Θᾶναι γιομάτες, εἶπε, χαρτάκια μὲ στίχους! Ἔτσι ἔγινε. Ἀπὸ κάθε τσέπη ἔβγαινε κι ἓνα χαρτί γραμμένο. Ὁ ἴδιος μᾶς τὰ ἀπάγγειλε μὲ τὴ βαρεῖα πομπώδη ἀπαγγελία του καὶ ἡ παράξενα ἀσχημὴ μορφή του ἔλαμπε ἀπὸ χαρὰ καὶ ἰκανοποίηση.

Ἐχω τὴν ἰδέα πῶς δὲν τὸν ξανα συνάντησα πιά, παρὰ μόνο μιὰ φορὰ σ' ἓνα σιλωβωτήριο στὰ Χαυτεῖα, Σαββατόβραδο, ὅπου ἐγὼ καθισμένη στὸ ψηλὸ κάθισμα, ντυμένη μὲ καπέλλο καὶ βέλο διόρθωνα τὰ παπούτσια μου. Ὁ Σημηριώτης ψηλός, φόβε-

ρός, μ' ἓνα μακρὸ χειρόγραφο στὸ χέρι μου διάβαζε φωναχτὰ καὶ μὲ στόμφο κάποιον καινούριον ποίημά του. Μᾶς κοιτοῦσαν ξαφνιασμένοι οἱ πελάτες, οἱ ὑπάλληλοι, ἀκόμη καὶ οἱ διαβάτες οἱ πυκνοὶ τοῦ Σαββάτου σταματοῦσαν γιὰ νὰ δοῦν τὸ θέαμα. Μὰ ὁ Σημηριώτης συνεπαρμένος δὲν ἐνοχλήθηκε διόλου. Τέλειωσε τὸ τραγούδι ποῦ μου φάνηκε ἀπέραντο γιὰτὶ τὸ αἶσθημα τῆς κωμικῆς εἰκόνας ποῦ παρουσιάζαμε μὲ μπόδιζε νὰ καταλάβω. Εἶχαμε γίνῃ νοῦμερο τότε, δίχως ἀμφιβολία, ὅμως τώρα ποῦ ἀναθυμιάται τῆ σκηνῆ μου ἔρχονται δάκρυα. Ὡ, τὸν καλόκαρδο, τὸν ἀληθινὸ πνευματικὸ ἄνθρωπο, πῶς μπορεῖ νὰ μὴ συγκινεῖται κανεὶς μὲ τὴν παιδικὴν του ἀφροντισιά; Πῶς μπορεῖ νὰ ξεχάσει τὴν ἀλεργία ποῦ ἔδινε στὶς κινήσεις του, τὴν ἔλλειψη ὑπεροφίας, καὶ τὴν ἀπλότητά;

Τώρα ἔτσι ποῦ τὸν ξαναστήνω μπρός μου ὀλόκληρον ὡς ἄνθρωπο καὶ ὡς λογοτέχνη, συλλογιέμαι ἂν ἄραγε τὸν ἔχουν διαβάσει αὐτοὶ ποῦ ἔγραψαν ὅτι ἡ λογοτεχνία μας ἀρχίζει ἀπὸ τὴν *γενεὰ τοῦ 30!* Ἄν διάβασαν τοὺς στίχους του αὐτοὶ ποῦ τὸ ἔγραψαν, αὐτοὶ ποῦ τὸ διάβασαν καὶ ἰδίως αὐτοὶ ποῦ δὲ διαμαρτυρήθηκαν!

Διάβασαν ἄραγε τὴ «Γεροντοκόρη» του; Ἡ «Τὸ φάντασμα» του ποῦ τόσες ἔδωσε λαβὲς γιὰ παρωδίες καὶ μιμήσεις μὰ μένει ἄθικτο καὶ ἀχάλαστο παρὰ τὰ πενήντα δύο χρόνια του; Γιὰ μιὰ λογοτεχνία ὡς τὴ δική μας ποῦ βρίσκεται στὸ πλάσιμό της καὶ σὲ κοσμογονικὸ ἀνακάτωμα, τὰ χρόνια αὐτὰ μετριοῦνται διπλᾶ καὶ τρίδιπλα παρὰ σὲ ἄλλες ξένες κατακαθισμένες λογοτεχνίες:

*Ἀπόψε καβάλλα
στὸ μαῦρο μου ἄτι
φτερά ὡς τὸν μπάτη
θ' ἀνοίξω μεγάλα
νὰ σχίσω βουνά!*

Καὶ κεῖνο τὸ ἐπιγραμματικὸ, τὸ κλασικὸ «Δρῦ» του ἀπὸ τὰ «Μαῦρα Κρίνα» ποῦ ἐκδόθηκαν στὸ 1905 τῶν ἄρα γε ὑπόψη τους οἱ νέοι ποῦ νομίζουν πῶς εἶναι ποίηση ὅτι: «τὰ χελιδόνια πέταξαν ἀπ' τὴ μασχάλη τῆς ξενόδοχας» Ἡ ἐκεῖνοι ποῦ γράφουν στίχους ὅπως ὁ ἀκόλουθος:

Σὲ περιέχω ὅπως τὸ ἀραχωβίτικο κιοῦπι τὸ λάδι

Ποῖο ἀπὸ τοῦτα ὄλα καὶ τὰ παραπλήσια ποῦ γράφονται κατὰ χιλιάδες θ' ἀνθέξει μισὸν αἰῶνα καὶ δύο χρόνια ἐπιπλέον;

Ἄξιζε νὰ ρωτοῦμε καὶ ἰδίως νὰ ἀμφιβάλλουμε.

* *

Κακὸς χρόνος μῆκε γιὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Κακοσήμαδο τὸ 1895. Πιθαίνει ὁ Ἰωάννης Πολυλάς, «ἡ Σεμνοτάτη κορυφὴ τῆς ἀριστοκρατίας τῶν γραμμάτων» μας ἐξέλειπε μὲ τὸν θάνατον τοῦ Πολυλά, μοιρολογεῖ μὲ εἰλικρινῆ θλίψη ὁ Ι. Γρυπάρης. Κατόπι ἀκολουθεῖ ἡ

ἀπολύτρωση τοῦ Βιζυηνοῦ ποῦ ἐνωθε τὸν ἑσὺτό του σὲ φρενοκομεῖο καὶ ἔπασχε ἀφάνταστα ἀπὸ τὸν περιορισμό. Τέσσερα ὀλόκληρα χρόνια.

Ἀπὸ τότε πρωτοπαρουσιάζεται ὁ Ν. Βασιλειάδης στὶς στήλες τοῦ πρωτοποριακοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ καὶ περιγράφει μιὰν ἐπισκεψὴν του στὸ φρενοκομεῖο. Κατόπι δὲ τὸ θάνατος λύτρωσε τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὴν ταπείνωσιν τῆς τρέλλας, ὁ ἴδιος, μένει θεματοφύλακας τοῦ ἔργου του. Ἀπὸ τὸν Βασιλειάδη ζητεῖ ἡ σύνταξη ἓνα ποίημα ἀνέκδοτο.

Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τότε ἴσαμε σήμερον δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια ποῦ πέθανε καὶ ἡ «Νέα Ἔστια» τοῦ ἀφιέρωσε ἓνα τεῦχος τῆς — ὁ Ν. Βασιλειάδης, ὁ εὐγενικὸς αὐτὸς φιλότεχνος, ἀσχολοῦνταν μὲ τὸν Βιζυηνό.

Τὸν εἶχε πάρει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἄτυχου ποιητῆ ποῦ τόσο λαμπρὰ πράγματα μᾶς ἄφησε καὶ τόσο γρήγορα ἔσβυσε.

Ἐπῆρχε στὸν τόπον μου—στὴ Χώρα τῶν Βαφέων—τὸ σπίτι ὅπου εἶχε μείνει κάποτε, μαζί μὲ τὴ μαυροφορεμένη χαροκαμένη μάνα του. Ὅποτε περνούσαμε ἀπὸ κεῖ ρίχναμε ἓνα βλέμμα δέους καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ψηλὸ, παλιό, ξυλένιο καὶ κάπως μυστηριώδικο αὐτὸ οἰκοδόμημα. Ἐμεῖς κοιτοῦσαμε τὸ ξύλο, ὅμως ἄλλοι πρὶν ἀπὸ μᾶς εἶχαν γνωρίσει τὸν ποιητὴ καὶ τὸν θυμοῦνταν πολὺ καλά. Ἐφέτος ποῦ πῆγα ξανά στὴν Πόλη, ἔψαξα νὰ τὸ δω. Δὲν ὑπῆρχε. Γκρεμίστηκε.

Πάει λοιπὸν καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ περασματοῦ ἀπὸ τὸ Βόσπορον. Ὁ χρόνος σιγὰ σιγὰ οὖν τὰ πατήματα τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ συμβαίνουν καὶ εὐχάριστα στοὺς συντάκτες τῆς «Φιλολογικῆς Ἠχῆς». Ὁ Γρυπάρης ταξιδεύει στὴν Ἀθήνα, ἡ Ἀλεξάνδρα τὸ ἴδιο. Γράφει ἐνθουσιασμένη ἀπὸ τὴ γνωριμία της μὲ τὴν Καλλιρρόην Παρρὲν, τὴ φοβερὴ φεμινίστρια τῆς ἐποχῆς. Μὰ δὲν εἶναι μόνον μὲ τὴν Παρρὲν ὁ ἐνθουσιασμός, ποῦ τόση πίκρα μέλλεται νὰ τῆς ποτίσει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ γνωριμία της μὲ τὴν ἀρχαιότητα. Πηγαίνει στὰ Μουσεῖα μὲ συντροφίαν «τὸν συνάδελφον Γρυπάρην» ποῦ εἶναι, φαίνεται, σκυθρωπὸς τόσο ὥστε βγαίνοντας νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ δεῖ ἄλλα πρόσωπα, χαρούμενα καὶ γελαστά.

Ἡ Παρρὲν παρουσιάζει στὶς ἀναγνώστριες τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν» τὴν ταξιδιώτισσα μὲ λόγια γεμάτα καμάρι καὶ συμπάθεια. Πολὺ ἀγαπήθηκαν οἱ δύο γυναῖκες μ' ὄλο ποῦ ἡ Ἀλεξάνδρα δὲν ἐκφράζεται ὑπὲρ τῆς γυναικείας ἐργασίας! Τὸ παράξενο εἶναι ὅτι ἡ ἴδια δουλεύει—εἶναι δασκάλισσα σ' ἓνα μεγάλο χωριὸ ὅπου κυριαρχοῦν οἱ Ἑβραῖοι.—Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ Γκέττο τῆς Πόλης. Τὸ Χάσκι. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότητα θᾶταν σίγουρα μικρὴ καὶ φτωχὴ σφιγμένη ἀπὸ τὴν Ἑβραϊκὴν πλειοψηφίαν, ὅμως τὸ δασκαλίκι, τὸ ράψιμο καὶ ἡ μαμικὴ δὲ λογαριάζονταν «ἐργασία» τὸν καιρὸν.

ἐκεῖνο. Εἶταν καὶ τὰ τρία ἐπαγγέλματα κατακυρωμένα στὶς συνειδήσεις τὶς πιὸ συντηρητικές, τὶς πιὸ ὀπισθοδρομικές. «Ἔργασία» σήμαινε νὰ κινεῖσαι μόνη, νὰ πηγαίνεις σὲ χώρους ὅπου ὑπάρχουν ἀρσενικοί. Ταμίας σὲ κατάστημά, σὲ ἐστιατόριο, πωλήτρια, γραμματικὸς σὲ γραφεῖο, αὐτὴ εἶταν ἡ τρομερή, ἡ καταστρεπτικὴ τῆς θηλυκότητος ἐργασία !!

Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εὔρισκε φοβερὰ παιδὸς ; Ἡ πρωτοπόρα συγγραφεὺς, καὶ δίαταζε καὶ ἀμφέβαλλε. Μὰ τόσο λοιπὸν μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουμε μερικὰ πράγματα ἂν δὲν μποῦμε στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ;

Διαβάζω λίγα συγκινημένα λόγια ποῦ ὁ Ἀντώνης Γιαλούρης γράφει γιὰ τὴν ποιήτρια Βιργινία Εὐαγγελίδου καὶ ἐξίσταμαι. «Πνευματικὴ Ζωή», Αὐγούστος 1939.

Ἄξιζει νὰ μεταφέρω ὀλόκληρη τὴν παράγραφο : «Κατὰ ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τόμου της, ἡ Εὐαγγελίδου πλανιέται πάλι σὲ ἡμερολόγια, λευκώματα κτλ., ὅπου ἐμφανίζεται συνεργάτισσα τῆς «Φιλολογικῆς Ἠχῆς», δημοσιεύοντας τὸ «Μαραμένο Ρόδο». Καὶ μόνον ἡ συνεργασία της στὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἀρκεῖ νὰ δείξει τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχικὴ δύναμὴ τῆς ποιήτριας». Ἐξηγεῖ ὁ Γιαλούρης ὅτι μόνον ὅσοι ξέρανε τὶς προλήψεις καὶ τὴν

ἐποχὴ μποροῦν νὰ καταλάβουν πόσο σπουδαῖο πρᾶγμα εἶταν νὰ χεῖς τὴ δύναμη νὰ τὶς περιφρονήσεις. Ὠραῖα !

Πῶς ὅμως μᾶς εἶναι δυνατό ἐμᾶς νὰ κρίνουμε δίκαια καὶ σωστὰ κινήματα ἢ ἀνθρώπους τῶρα ;

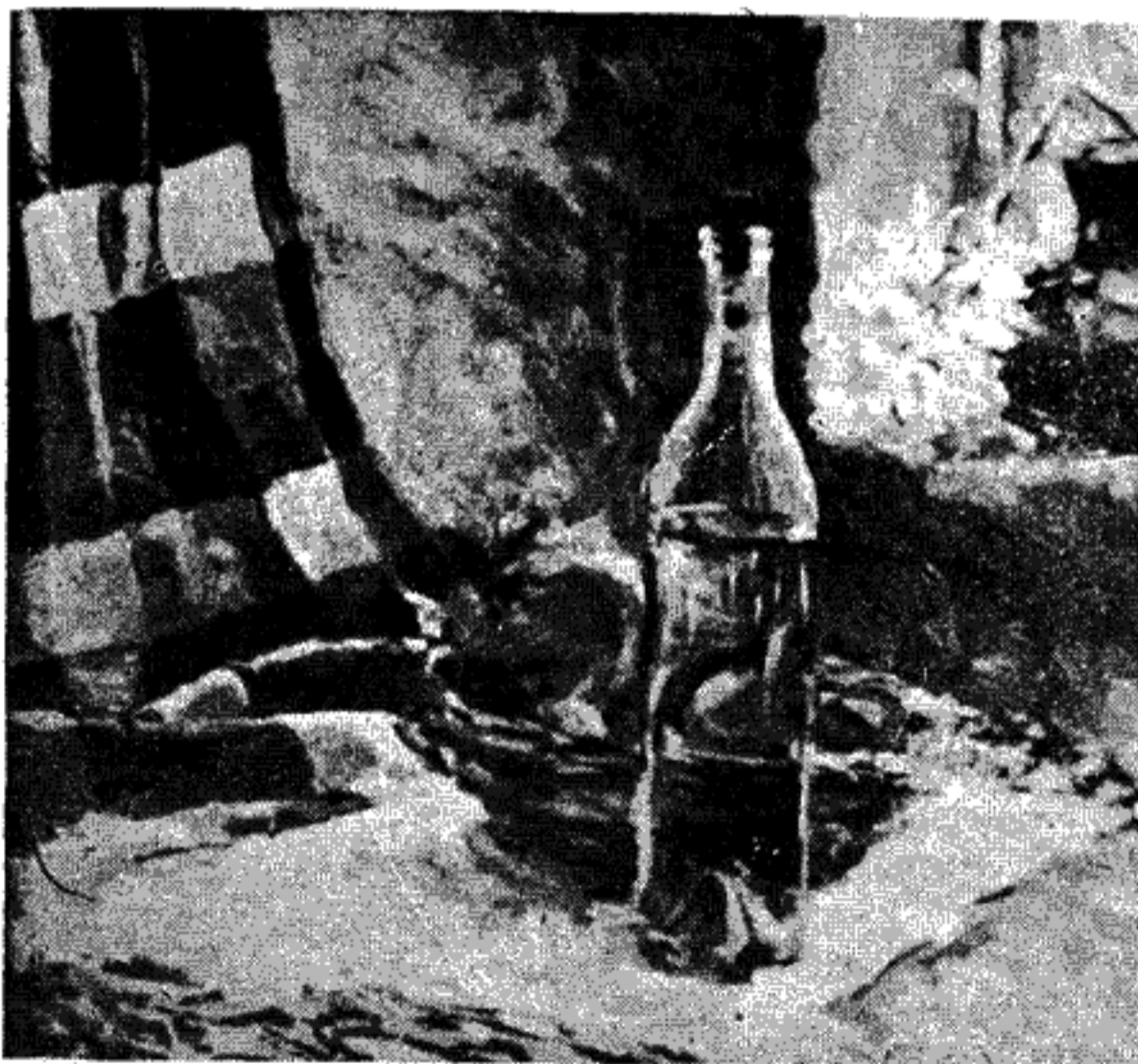
Μόνον ὅμως, ἂν τὸ κατορθώσουμε, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ θάρρος καὶ τὴ λαχτάρα γιὰ φῶς τῶν νέων ποῦ συνάζονται γύρω στὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ» καὶ φέρνουνε τὴν πίστη καὶ τὰ νεῖατά τους, στὸν ἀγῶνα της.

Ὄνόματα ποῦ μείναν ἀγνώστα, γιὰτὶ δὲ συνέχισαν τὴν ὁδοιπορίαν στὰ γράμματα, ὀνόματα ποῦ ἔφτασαν σὰν ἀντίλαλος μακρινὸς ἴσαμε μᾶς. Ὁ Ἄγγελος Ἰωαννίδης. Ὁ Πέτρος Ἰωαννίδης Βοσπορίτης, κάποιος ἀγνωστὸς μᾶς Καρβωνίδης, ὁ μουσικὸς Κίμων Μπέλλας ποῦ κι αὐτὸς κόλλησε τὴν ἀρρώστειαν τῆς ἐποχῆς καὶ γράφει σονέττα. Καὶ ἄλλοι ἀκόμη ποῦ γράφουν μὲ ψευδώνυμα γιὰ νὰ μὴν ἐκτεθοῦν φαίνεται καὶ χάσουν τὴν ὑπόληψιν τῶν καθωσπρέπει ἀνθρώπων.

**

Ἦστερα ἀπὸ 40 τεύχη, στὶς 7 τοῦ Γενάρη, 1897 κλείει τὴ Β' Περίοδος τῆς «Φ. Ἠχῆς».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΤΕΡΛΙΔΟΥ - ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ